
La constitucionalització dels pesos, mides i mesures de Barcelona per a tot Catalunya a les Corts de 1585

Montserrat Bajet Royo*

Resum

En el clima de transformació econòmica del segle XVI, un dels camins de la innovació va ser la decretació, a les Corts de 1585, de la constitució número 89 *Per levar...*, sobre pesos, mides i mesures, per la qual, les unitats barcelonines passaren a ser les oficials per a tot el Principat. Fins el segle XVI, la normativa aplicada en el comerç en aquest àmbit es basava sempre en sistemes locals i unitats aïllades, fruit de la necessitat i el costum, i el més probable és que no fossin el resultat de cap mesura jurídica concreta. Una conseqüència de les desigualtats locals era, doncs, la diversitat de noms i la complexitat dels sistemes. Amb la gestació de la nova norma, i pel fet d'imposar ordre i racionalitat al sistema, el rei i els braços promogueren, per tant, unes mesures favorables al comerç. Aquesta comunicació estudia el canvi operat en l'antic sistema. Per una banda, les discussions en el si de les Corts permeten d'apreciar el procés per imposar les unitats barcelonines, atès que Barcelona era la ciutat més important del Principat, on se centralitzava tant el comerç nacional com l'internacional. D'altra banda, també ressegueix el procés legislatiu, per conèixer el procediment operatiu a l'hora de fer noves constitucions. Finalment, es posa de manifest quines foren les mesures, les condicions i els factors establerts per a una aplicació efectiva de la norma aprovada.

Resumen

En el clima de transformación económica del siglo XVI, uno de los caminos de la innovación fue el decreto, en las Cortes de 1585, de la constitución número 89 *Per levar...*, sobre pesos y medidas de longitud y de capacidad, por la cual las unidades barcelonesas pasaron a ser las oficiales para todo el Principado. Hasta el siglo XVI, la normativa aplicada en el comercio en este ámbito se basaba siempre en sistemas locales y unidades aisladas, fruto de la necesidad y la costumbre, y lo más probable es que no fueran el resultado de ninguna disposición jurídica concreta. Una consecuencia de las desigualdades locales era, pues, la diversidad de nombres y la complejidad de los sistemas. Con la gestación de la nueva norma, y por el hecho de imponer orden y racionalidad en el sistema, el rey y los brazos promovieron, por lo tanto, unas medidas favorables al comercio. Esta comunicación estudia el cambio operado en el antiguo sistema. Por una parte, las discusiones en el seno de las Cortes permiten apreciar el proceso para imponer las unidades barcelonesas, dado que Barcelona era la ciudad más importante del Principado, donde se centralizaba tanto el comercio nacional como el internacional. Por otra parte, también repasa el proceso

* Universitat Pompeu Fabra.

legislativo, para conocer el procedimiento operativo a la hora de hacer nuevas constituciones. Finalmente, se pone de manifiesto cuáles serían las medidas, las condiciones y los factores establecidos para una aplicación efectiva de la norma aprobada.

Plantejament¹

Calasso i Grossi, que han estudiat el món jurídic medieval, expliquen que la idea d'autonomia és proporcional a la capacitat de generar un ordenament propi i eficaç.² El Principat de Catalunya era un territori amb legislació pròpia, com molts altres regnes europeus des del segle XIII fins el XVIII. Es tractava d'unitats territorials que es mantenien separades d'altres territoris sota un mateix sobirà. Era el cas d'Hongria, Bohèmia i Àustria; o el de Catalunya, Aragó València, Castella i els Països Bascos. En tots aquests casos, cada país creà i mantingué la seva pròpia legislació. En el Principat, des del segle XIII, les Corts generaren lleis que obligaven i protegien els habitants d'un territori concret: Catalunya. Es tractava de textos normatius de dret general que a Catalunya es compilaren en quatre moments històrics: 1412-1422, 1495, 1588-1589 i 1704, i que es coneixerien finalment amb el nom de *Constitucions i altres drets de Cathalunya*.

La consolidació d'aquestes lleis configuraren els anomenats *iura propria*. D'altra banda, el dret medieval, que sorgí de la praxi de la potestat normativa dels municipis, costums, ordinacions municipals, etcètera –és a dir, textos normatius de dret especial–, també enriquí els *iura propria*.

L'objectiu d'aquesta comunicació és posar de manifest el contingut i l'abast de la constitució número 89, *Per levar...*,³ referida a la unitat de pesos, mides i mesures, en el marc històric del Principat de Catalunya, a fi i efecte de fer un pas endavant en el propòsit de conèixer la gènesi d'una norma el contingut de la qual propiciava la transformació econòmica, atès que acabava amb el vell sistema de pesos i mesures. Com veurem, la implementació del nou sistema permeté simplificar i donar seguretat en l'intercanvi comercial i, en conseqüència, contribuí a adaptar les pràctiques comercials als nous temps.

Fruit de l'activitat legislativa a les Corts de Montsó de 1585, es va aprovar amb el número 89 una disposició jurídica de nova creació: la constitució *Per levar...* Al ser una norma sorgida de les Corts Generals, es tractava d'una disposició per a tot el territori (al Principat de Catalunya les normes que afectaven la totalitat del territori s'elaboraven a les Corts, que eren la reunió dels braços estamentals amb el rei).

1. Aquest treball s'inscriu dins del projecte de referència Sej2006-15051-c03-01/ *El Derecho Histórico en los pueblos de España: ámbitos público y privado (siglos XII-XXI)*. Entitat finançadora: Dirección General de Investigación. Investigador principal: Tomàs de Montagut i Estragués. Agraïxo al professor Tomàs de Montagut la lectura del text i les observacions formulades, que m'han ajudat a millorar-lo.
2. F. CALASSO, *Medioevo del diritto*, Milà, Giuffrè, 1954; P. GROSSI, *El orden jurídico medieval*, Madrid, Marcial Pons, 1996.
3. *Constitucions y altres drets de Cathalunya: compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la S.C. y R. majestat del Rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1995, vol. I, 4,24.1, pàg. 298.

Pel que fa al contingut de la norma, formalment cal distingir-hi tres parts: la motivació, l'objectiu i les mesures, condicions i factors per a una aplicació efectiva.

a) *Motivació*. En primer lloc, es posava de manifest la necessitat d'establir la unitat de pesos, mides i mesures per acabar amb els inconvenients que comportava la diversitat que hi havia hagut des de sempre en ciutats, viles i llocs del Principat i dels comtats del Rosselló i la Cerdanya. En segon lloc, a favor del canvi s'argumentava la unitat territorial, atès que, segons els legisladors, tot formava una mateixa província i es governava segons unes mateixes lleis i una sola autoritat, el lloctinent general.

b) *Objectiu*. En la segona part de la constitució, com veurem, s'explicita l'objectiu de la norma: «Que no's puga tenir, rebre, ni usar altre pes mida ni mesura sino la que se usa y és aprobada en la ciutat de Barcelona». A través de la norma es proposa de racionalitzar, tot unificant-lo, el sistema. Aquesta racionalització era necessària per a la millora del comerç, una aspiració comuna dels comerciants i les classes dirigents. Però la racionalització i l'eficàcia també eren necessàries per dur a terme determinats programes polítics, com per exemple la participació de la monarquia en el món econòmic.⁴

c) En la tercera part de la constitució s'exposen les directrius de caràcter específic que es creien necessàries per dur a terme l'objectiu d'unificació: Revocar tots els privilegis, usos i costums contraris a la unificació; nomenar en cada cap de vegueria tres persones hàbils per fer la reducció dels pesos, mides i mesures (podien ser nomenades una de cada braç o pels diputats de Catalunya i pel lloctinent); establir que l'observança de la norma comencés dos mesos després de ser feta i publicada l'esmentada reducció; controlar que la norma s'acomplís en totes les terres del Principat i els comtats del Rosselló i la Cerdanya, tant de jurisdicció reial com de barons; i mantenir la jurisdicció dels oficials municipals, reials o de barons, que no podrien ser perjudicats per aquesta norma.

Revocar tots els privilegis, usos i costums contraris a la unificació: mesures, condicions i factors per a una aplicació efectiva de la norma

La primera mesura que recollí la nova norma aprovada a les Corts de Montsó de 1585 fou revocar tots els privilegis, usos i costums contraris a la unificació. Per analitzar aquesta clàusula derogatòria ens fixarem en els punts següents: la noció de

4. El 1558 i el 1575, a París, es va intentar implantar la uniformitat en tot el sistema de pesos i mesures, però el resultat fou negatiu. Vegeu E. F. HECKSCHER, *La época mercantilista*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 1983, pàg. 95-103.

jurisdicció reial i la cessió de jurisdicció als municipis i als barons, la normativa municipal i, finalment, el control del compliment de la normativa municipal.

LA NOCIÓ DE JURISDICCIO REIAL I LA CESSIÓ DE JURISDICCIO ALS MUNICIPIS I ALS BARONS

A partir del segle XIII, la noció de jurisdicció reial s'ha d'entendre en els marcs jurídics del *ius commune*, que era un sistema jurídic elaborat per la ciència jurídica, i del *ius proprium*, al qual ja ens hem referit. Tal com indica Montagut, la glossa d'Accursi definia la *iurisdicchio* com a potestat pública;⁵ és a dir, la doctrina jurídica medieval justificava i potenciava el poder de la monarquia a partir del dret justinianenc. Al Principat, els monarques eren els titulars del poder públic.⁶ El titular de la jurisdicció tenia, en primer lloc, potestat legislativa; en segon lloc, potestat de governar i, en tercer lloc, potestat d'aplicar el dret, és a dir, de fer justícia.⁷

La jurisdicció tenia graus i es podia cedir. Al Principat, el monarca va cedir una part de la *iurisdicchio* als municipis i als barons. Això significava que compartien la titularitat del poder públic, la qual cosa els permetia, de manera especial –pel fet que la jurisdicció tenia graus– declarar el dret sobre els membres de la comunitat, fer justícia i governar.

Pel que fa a la cessió de jurisdicció als municipis i als barons, la *iurisdicchio* es va concedir a través dels privilegis i l'acceptació d'usos i costums, com és el cas dels privilegis concedits a Barcelona i dels privilegis anàlegs concedits a d'altres municipis medievals catalans. El més conegut, per la importància i influència que tingué, fou l'anomenat *Recognoverunt Proceres*.⁸

Els barons també eren titulars de *iurisdicchio*; per tant, com diu Víctor Ferro, eren beneficiaris de gran part de les funcions que avui són monopoli de l'Estat.⁹ L'exercici efectiu de la seva potestat es projectava en els drets jurisdiccionals sobre els súbdits dins de la seva baronia.

Pel que fa al municipi o *universitas*, cal tenir en compte que el terme *universitas* designava una col·lectivitat amb una personalitat jurídica, diferent de la dels seus membres. Aquesta personalitat li consentia de tenir un paper autònom en la vida jurídica per mitjà dels membres o òrgans representatius escollits i qualificats per representar-la,¹⁰ gaudien d'una organització politicoadministrativa pròpia.¹¹ Com a efecte de l'autonomia politicoadministrativa, tenien capacitat d'autogovern en la gestió dels recursos propis, en certs àmbits de l'administració de justícia i potestat normativa. L'exercici efectiu d'aquesta última potestat, és a dir, el *ius statuendi*, es projectà en les ordenances.

5. T. DE MONTAGUT, «Els juristes de Catalunya i la seva organització col·legial a l'època medieval», *Ius Fugit*, 12 (2005), pàg. 269-301.

6. E. FERRAN I PLANAS, *El jurista Pere Albert i les commemoracions*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2006.

7. T. DE MONTAGUT, «La justícia en la Corona de Aragó», dins AAVV, *La administració de justícia en la Historia de España*, Guadalajara, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, 1999, vol. II, pàg. 650-686 (vegeu en particular les pàg. 663-665).

8. *Recognoverunt Proceres. Versión medieval catalana del privilegio así llamado*, Barcelona, Universitat de Barcelona, Facultat de Dret, 1927; *Constitutions...*, vol. II. 1.13, pàg. 39-51.

9. V. FERRO, *El Dret Públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Barcelona, Eumo, 1987, pàg. 138-148.

10. P. MICHAUD-QUANTIN, *Universitas. Expressions du mouvement communautaire dans le moyen-âge latin*, París, J. Vrin, 1970, pàg. 11-57.

11. En relació a l'articulació entre l'administració comunal i l'administració reial, vegeu J. FONT I RIUS, «Genesis y manifestaciones iniciales del régimen municipal en Cataluña», *Miscelanea Barcinonensia*, XVI (1967), pàg. 67-91:

LA NORMATIVA MUNICIPAL

Les ordenances, bans o establiments, eren conjunts de normes emanades de les autoritats municipals destinades a regular el règim intern de les ciutats. El contingut de la normativa era molt variat, des de l'ordre públic fins a l'organització econòmica municipal. Era particularment extensa la normativa dirigida a regular el comerç en general i, en especial, l'abastament, els preus i la supervisió de l'organització gremial.¹² Servia per garantir l'acció dels poders públics com a eix fonamental per assegurar certes condicions de vida dels ciutadans.

L'objectiu de la normativa era sobretot regular l'avituellament i el comerç de les ciutats, tant de productes per a l'alimentació com de matèries primeres, base de tota l'activitat econòmica.

La reglamentació de l'economia urbana provenia de determinats imperatius d'ordre eticoreligiós, en un marc en què el frau, la coacció, la violència i el fet d'oferir informació falsa violaven l'equitat de les transaccions, constituïen un frau en els actes comercials i eren contraris a la justícia. En aquest context de satisfer les necessitats de l'individu i protegir i emparar la comunitat local cal entendre la intervenció del municipi en la vida econòmica. En realitat, les autoritats municipals eren les responsables d'establir, amb la seguretat jurídica, les mesures favorables al comerç.

En aquest marc economicojurídic s'ha d'entendre la normativa que s'aplicava en el comerç urbà sobre pesos, mides i mesures. Es tractava sempre, i fins el segle XVI, de sistemes locals i d'unitats aïllades fruit de la necessitat i del costum, i el més probable és que no fossin el resultat de cap mesura jurídica concreta. La normativa municipal fins i tot preveia aconseguir d'imposar l'ús correcte dels patrons i les normes per verificar-los. Els municipis confirmaven i garantien, posant un contrast, la legalitat d'utilitatges propis de la venda: les balances, les mesures de capacitat, o recipients per a productes sòlids o líquids, les vares de mesurar, etcètera.¹³

A conseqüència de les desigualtats locals, hi havia una gran diversitat de noms i una gran complexitat de sistemes. A partir de l'obra de Gaspar Feliu, que estudià aquesta qüestió per als segles XVI-XVII,¹⁴ ens podem fer una idea clara de la confusió regnant derivada de la multiplicitat d'equivalències.

EL CONTROL DEL COMPLIMENT DE LA NORMATIVA MUNICIPAL

Un oficial públic, el mostassà, proposat pels municipis i nomenat pel rei, amb potestats executives, de vigilància i control i judicial, controlava el compliment de

«Los municipios catalanes eran autónomos en una esfera o ámbito de actuación previamente delimitados, pero carecían en absoluto de autodeterminación».

12. Per a Granollers, Puigcerdà, Castelló, Vic, Tarragona i Vilanova, vegeu M. BAJET ROYO, *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del "Llibre de les Ordinacions"*, Barcelona, Fundació Noguera, 1994, pàg. 50-52. Per a Valls, Sant Celoni, Balaguer, Vallfogona, Amposta, Barcelona, Perpinyà, Lleida, Horta de Sant Joan, Miravet i Tortosa, vegeu M. BAJET ROYO, «Aspectes de la normativa municipal que tenen el paper d'instruments d'organització de la convivència veïnal (s. XIII-XIV)», dins *VII Centenari dels Costums d'Orta. Actes de les Jornades d'Estudi*, Horta de Sant Joan, Ajuntament d'Horta de Sant Joan-Calaceit, 1997, pàg. 269-281. Per a Barcelona, BAJET, *El mostassaf...*, pàg. 234-583.
13. BAJET, *El mostassaf...*, pàg. 118-124 i 265-289; M. BAJET ROYO, *Aspectes del comerç a Catalunya en el segle XVI segons els llibres dels mostassafs*, Alacant, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 1999, pàg. 13-239.
14. C. ALSINA, G. FELIU i L. MARQUET, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990. Els autors fan un acurat estudi del tema i un detallat nomenclàtor, en què figura una relació dels diferents indrets, municipis, baronies i llogarrets, amb els pesos, les mesures i les mides de cada lloc.

les ordinacions referides a regular el comerç en general i en especial a imposar l'ús correcte dels patrons dels pesos, mides i mesures i les normes per verificar-los, així com l'abastament, els preus i la supervisió de l'organització gremial. En cas de no observança, el mostassà havia d'imposar solucions jurídiques en aquells conflictes d'interessos derivats de la mateixa dinàmica del tràfic econòmic i mercantívol que no podien resoldre's per la via amistosa, i després d'examinar la qüestió tenia autoritat per arribar a prendre una resolució, és a dir, una sentència, i estava legitimat per exigir les penes que imposava.¹⁵

En aquest estat de coses, cal reconèixer al poder municipal un paper preponderant en el control de la producció i del comerç i una sòlida intervenció en la vida econòmica en el sentit d'allò que ara és un tret exclusiu de l'Estat.¹⁶

Per tot això, a l'hora de fer una norma per a tot el Principat calia, abans que res, revocar el mosaic heterogeni de privilegis, usos i costums del quals gaudien les ciutats, pobles i viles, i que eren contraris a la unificació.

Gestió del canvi i mecanismes de control de la nova norma

La segona, tercera i quarta mesures que incloïa la nova norma aprovada estava relacionada amb dos aspectes: la gestió del canvi i els mecanismes de control. Per això es proposava nomenar en cada cap de vegueria tres persones hàbils per fer la reducció dels pesos, mides i mesures. Les persones designades podien ser nomenades una de cada braç mentre durés la Cort, o nomenades pels diputats de Catalunya i pel lloctinent, un cop acabades les Corts. En tot cas, la Diputació del General i la Lloctinència designarien les persones per aplicar la nova llei. És a dir, eren dues institucions les encarregades de gestionar el canvi i de portar a terme el control. D'una banda, la Lloctinència, com a representant de la reialesa, i de l'altra, la Diputació del General. Pel que fa a aquesta segona institució, s'ha de tenir en compte que al Principat els estaments jurídicament organitzats constituïen el General. I la institució que representava aquesta unitat fou la Diputació del General o Generalitat.¹⁷

La Generalitat era, doncs, qui havia de vetllar pel compliment de la norma, com ho feia tradicionalment amb tota la legislació aprovada per les Corts. Ara bé, com es pot veure, en aquest cas es designà també un delegat del rei: el lloctinent o virrei, representant polític del rei amb poders generals d'administració, govern i justícia. El lloctinent era el més alt magistrat del Principat que intervenia en nom del rei.

El fet que ambdues institucions controlessin el desenvolupament d'aquesta llei es degué a la naturalesa de la mateixa matèria. Durant segles, els pesos, mides i mesures havien estat gestionats pels municipis, però mai no havien escapat del tot de l'àmbit reial (recordem que el mostassà era un oficial proposat pel municipi però nomenat pel rei). En aquest cas, les autoritats que haurien de concretar tots

15. BAJET, *El mostassaf...*, pàg. 57-98.

16. M. BAJET ROYO, «El règim jurídic municipal al segle XVI», dins *Història de l'Ajuntament de Barcelona. Dels orígens al 1808*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2007, pàg. 166-184.

17. I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General de Catalunya (1413- 1479)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2004.

els detalls per donar compliment a la llei havien de procedir de les dues institucions i actuar d'acord.

L'acord, en realitat, però, no es va aconseguir fins dos anys més tard. Es va pactar que el lloctinent nomenaria els comissionats de la meitat de les vegueries i la Generalitat els de la resta. Alsina, Feliu i Marquet¹⁸ expliquen que la partició a favoria clarament el lloctinent, que es va reservar les vegueries més importants, però va permetre tirar endavant la reducció. Finalment, a les vegueries on habitualment s'administrava la justícia local a través del veguer –oficial reial amb jurisdicció sobre territoris relativament extensos tan reials com baronials– s'hi van confeccionar uns quaderns per fer els escandalls. Alsina, Feliu i Marquet fan un estudi fonamentat en els manuscrits que es confeccionaren per unificar el sistema a partir de les mesures adoptades per al posterior desenvolupament de la llei de les Corts de Montsó del 1585. I detallen que, per donar compliment a la constitució, es van confeccionar escandalls amb tots els pesos i mesures existents. La còpia de les diferents mesures adoptades queda reflectida i es conserva recollida en cinc volums designats amb les sigles G-22 dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En els quaderns hi havia de constar el text de la constitució 89, la descripció detallada de les mesures de Barcelona i la còpia de l'acord entre la Diputació i el lloctinent. Tot seguit, s'hi feia constar una llista dels pobles de la vegueria i l'acte de la reducció. En l'acte de reducció es descrivien detalladament les mesures aportades.¹⁹

El manteniment de la jurisdicció dels oficials municipals, reials o de barons

Arribats a aquest punt, podem analitzar també l'última de les condicions necessàries per poder dur a terme el procés d'unificació de pesos, mides i mesures al Principat: mantenir la jurisdicció dels oficials municipals, reials o de barons, que no podrien ser perjudicats amb aquesta norma. A primera vista, aquesta última condició sembla contradir la primera. És a dir, la de revocar tots els privilegis, usos i costums contraris a la unificació. I en el fons es podria dir que sí són qüestions contradictòries. El problema era, però, que si s'entrava en l'esfera de les competències jurisdiccionals els efectes eren econòmics.

La reconversió podia afectar els barons i els municipis perquè, en el cas de percepció de pagaments, subministraments o contribucions en espècie, des de sempre s'havia fet segons les unitats tradicionals. Les equivalències no eren senzilles i podien donar lloc a divergències, que podien afectar tant les quantitats com el preu. Per exemple, en el cas del gra, no era el mateix donar unes mesures rases que curulles, i els preus podien variar segons la unitat de pes. La casuística evidentment afectava i podia generar problemes tant als deutors com als perceptors de renda o als compradors de productes al mercat. Finalment, i per tot això, la norma deixava molt clar que tant la manipulació de les unitats de pesos i mesures com el control per imposar l'ús correcte dels patrons no es variava i, per tant, quedava en mans de

18. ALSINA, FELIU I MARQUET, *Pesos...*, pàg. 20.

19. ALSINA, FELIU I MARQUET, *Pesos...*, pàg. 23.

les jurisdiccions municipal o baronial. Seguia vigent, doncs, la facultat de controlar i contrastar els pesos i les mesures, facultat que podia causar grans recels a la població per la confusió que comportava. En poques paraules, els barons i els municipis seguien fiscalitzant els pesos i les mesures.

El procés legislatiu: el cas de la constitució número 89 referida a la unitat de pesos, mides i mesures

Des del segle XIII, en el marc del *ius commune*, es considerava que el Principat constituïa un cos místic, en què el cap era el monarca i el cos els estaments, és a dir, era una *universitas* o unitat corporativa formada pels estaments i el monarca. La institució que representava aquesta unitat era la Cort General del Principat, que se celebrava a iniciativa del rei i servia com a gran debat polític general. Allà s'hi pactava el donatiu, la satisfacció dels greuges i, com ja s'ha dit, s'elaborava el Dret General de Catalunya.

Aquesta manera de legislar obeïa al principi polític del pactisme jurídic, el que avui considerariem un principi del dret parlamentari. El sistema pactista se segellà l'any 1283 amb les constitucions *Volem, statuim* i *Una vegada lo Any*²⁰ i es formalitzà amb el jurament regi previst legalment a partir de la constitució *Nostres succeïdors...*, aprovada en la segona Cort de Barcelona, l'any 1299.²¹

Les disposicions normatives sorgides de les Corts segurament obeïen a diferents formes legislatives i s'agrupaven sota les denominacions "constitucions", "capítols de Cort", "actes de Cort" i "capítols de redreç". Si bé hi ha acord general que les categories principals foren les constitucions i els capítols de Cort, en concret no es coneix bé la diferència entre aquestes dues formes legislatives.²²

En aquest cas, l'objecte d'estudi és la constitució número 89 decretada a les Corts de 1585. A partir d'ara la resseguirem en els processos de Cort que ens permeten conèixer de ben a prop l'activitat parlamentària del moment.²³

El procés legislatiu d'aquesta constitució procedirem a estudiar-lo en el marc de l'activitat legislativa o procediment per fer constitucions que trobem proposat per

20. *Constitutions...*, vol. I, 1,15.1, pàg. 43 i vol. I, 1,14.1, pàg. 37.

21. *Constitutions...*, vol. I, 4,1.2, pàg. 246. Vegeu també M. BAJET ROYO, *El jurament i el seu significat jurídic al Principat segons el Dret General de Catalunya (segles XIII-XVIII)*. Edició de la "forma i pràctica de celebrar els juraments i les eleccions a la ciutat de Barcelona en el segle XV" (en premsa).

22. J. COROLEU i J. PELLA, *Las Cortes Catalanas*. Barcelona, Revista Històrica Latina, 1876, pàg. 48-49; J. EGEA i J.M. GAY, «Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la Baixa Edat Mitjana fins al Decret de Nova Planta», *Revista Jurídica de Catalunya*, 78-3 (1979), pàg. 257-259. Per als capítols de redreç, vegeu *Cort General de Montsó (1585)*, *Montsó-Binèfar, Procés Familiar del Braç Eclesiàstic*, coordinació d'Eva SERRA i introducció de Josep M. BRINGUÉ, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2003 (a partir d'ara *PFBE*), pàg. 581: «*Promotor militaris reportavit*: que aquell braç apar, per via de pensament, que de part dels braços se nomenen persones perquè vegem y conferescan entre sí los capítols de Cort del General, si se han de decretar per sa magestat o si baste que o si baste que los brassos assoles ho fassen; y après ho referesquen als brassos»; i pàg. 588.

23. *Cort General de Montsó (1585)*, *Montsó-Binèfar, Procés Familiar del Braç Reial*, coordinació i introducció d'Eva SERRA, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2001 (a partir d'ara *PFBR*); *Cort General de Montsó (1585)*, *Montsó-Binèfar, Procés del Protonotari*, coordinació per Eva SERRA i introducció de Miquel PÉREZ LATRE, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2001 (a partir d'ara *PP*); *Cort General de Montsó (1585)*, *Montsó-Binèfar, Procés Familiar del Braç Militar*, coordinació d'Eva SERRA i introducció de Pere GIFRÉ i RIBAS, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2003 (a partir d'ara *PFBM*); també, *PFBE*, citada en la nota anterior.

Montagut²⁴ i que, en poques paraules, es tracta de la protocol·lització del procediment de legislar.

La protocol·lització del procediment per fer les lleis permetia incrementar la massa jurídica a considerar i acceptar i millorar el conjunt de tasques dels experts i dels representants estamentals, el que ara en diríem els polítics.

El procediment operatiu legislatiu seguia la seqüència següent: (a) una comissió proposava per escrit les normes que s'havien d'aprovar o concordar; (b) en cada braç es llegien els capítols i s'hi feien les esmenes; (c) es combinaven els apuntaments i esmenes fets dins de cada braç; (d) el promotor de cada estament referia als altres els resultats d'aquesta combinació; (e) es procedia a la combinació i concòrdia dels textos ja combinats dels tres estaments; (f) s'aproven els capítols pels tres estaments sempre que per votació plaguessin a la major part; (g) el monarca aprovava les decretacions; (h) els estaments acceptaven les decretacions; (i) el monarca atorgava les decretacions; (j) en la sessió conclusiva el rei jurava observar tot el dret aprovat; (k) el rei promulgava; i (l) el General, a través de la seva Diputació, publicava els quaderns dels nous capítols de cort i de constitucions.²⁵

En el nostre cas, contemplem un exemple pràctic que ens permet de resseguir de manera efectiva les variacions en aquesta tipologia de procediments.

LA INICIATIVA PARLAMENTÀRIA

El procés de confegir una llei sobre pesos i mesures s'inicià en la sessió parlamentària del dia 8 d'agost de 1585. El braç militar va deliberar que «seria bé» i que «convindria molt» que per a «utilitat de tota la terra» s'unifiqués el sistema de pesos i mesures, és a dir, en paraules del promotor, per «via de pensament».²⁶

EL PROCEDIMENT

Pel que fa al procediment, normalment una comissió anomenada pels braços preparava, amb el material jurídic necessari per a l'elaboració de les lleis, uns memorials que constituïen el primer esborrany de les futures Constitucions i capítols de Cort. Segons Montagut, se solia nomenar una comissió de divuit persones (sis per braç). Aquest era el procediment ordinari. En el cas que ens ocupa, el braç militar va argumentar que, com que no era possible nomenar persones per fer memorials, pel fet que la Cort encara no havia estat habilitada, preferien tractar el tema directament en els braços. Els diputats iniciaren, doncs, un procediment no habitual, però tampoc excepcional: es podria anomenar extraordinari o d'urgència. La urgència possiblement responia tant a la necessitat de la llei, que en paraules pròpies «seria molt útil per a tota la terra» i «se poguessin les universitats determinar més prest en una cosa tan convenient»,²⁷ com a la pressió que sentien els braços

24. LL. DE PEGUERA, *Práctica, forma y estil de celebrar Cortes Generales en Cathalunya, y materias incidentes en aquellas*, Estudi introductor de Tomàs DE MONTAGUT, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 1998, pàg. XL i XLI.

25. Per quaderns de constitucions, vegeu M. BAJET ROYO, «Les estampacions de quaderns de Constitucions i altres actes de Cort (notes per al seu estudi)», dins *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional de les Institucions Representatives i Parlamentaries*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya. Parlament de Catalunya, 2005, vol. I, pàg. 554-567.

26. *PFBR*, pàg. 107-108; *PFBM*, pàg. 103-104; *PFBE*, pàg. 100-101.

27. *PFBM*, pàg. 104.

davant la quantitat de normes que es proposaven per ser acceptades, i sobretot per l'actitud del monarca, que volia concloure la Cort abans de desembre.²⁸

LES PRIMERES COMUNICACIONS

Situats en aquest procediment d'urgència, veiem que el primer pas el va fer el braç militar, que aconsellà de comunicar immediatament als braços eclesiàstic i reial la iniciativa de la llei i el procediment que s'havia de seguir. És probable que l'elaboració del projecte s'iniciés amb la creació d'un petit grup en el que col·laboraven representants dels braços i experts de l'àmbit jurídic. La comunicació l'efectuaven els promotors o promovedors, que eren els delegats de cada braç per a una qüestió en concret i rebien de la Generalitat un salari per la seva tasca.²⁹ En aquest cas, els promotors informarien de la iniciativa legislativa referida a la unificació de pesos i mesures i la discussió de la llei s'efectuaria en el si dels mateixos braços. Els promovedors feren immediatament les propostes als braços eclesiàstic i reial.

PROPOSTES I ACORDS ENTRE ELS BRAÇOS

La resposta també fou immediata: el mateix dia 8 d'agost. El braç eclesiàstic felicità el braç militar per la iniciativa, proposà que s'hagués de tractar sobre els patrons idonis i que s'adoptessin els de Barcelona, amb els arguments que era cap i mare de Catalunya,³⁰ que era on hi havia més comerç i que eren els més coneguts.³¹ Els promovedors informaren els altres braços de les propostes del braç eclesiàstic.

Per la seva banda, el promovedor del braç reial va al·legar que, en tractar-se d'un tema de tanta importància, havien de consultar amb les respectives ciutats o viles³² i després en farien saber l'opinió al braç militar. La resposta no podia ser cap altra, perquè els delegats a les Corts de les ciutats i viles no actuaven per iniciativa pròpia, sinó com a portaveus de les autoritats municipals de les seves respectives ciutats (el que ara s'anomenaria mandat imperatiu). El conseller síndic de la ciutat de Barcelona presidia el braç.

El mateix dia, assabentats els components del braç eclesiàstic de la resposta del braç reial, proposaren que la consulta dels síndics a les universitats fos doble. En primer lloc, esbrinar l'opinió sobre la unificació; en segon lloc, proposar els patrons de Barcelona com a referent idoni.³³ En tot cas, els promovedors dels braços eclesiàstic i militar aconsellaven el braç reial la necessitat de fer, per efectuar les dues consultes, una única carta per a totes les ciutats i viles.

DOCUMENT DE CONSULTA

Es preparà el document per consultar a les ciutats. Per indicació del president del braç reial, el braç eclesiàstic redactà la carta per consultar si era convenient «de dur a la execució» la iniciativa que «per via de pensament» havien tingut els braços militar i eclesiàstic.³⁴

28. *PP*, pàg. 95-99.

29. *PFBR*, pàg. 497-498.

30. *PFBM*, pàg. 104.

31. *PFBE*, pàg. 101.

32. *PFBR*, pàg. 107 i 108.

33. *PFBE*, pàg. 101.

34. *PFBR*, pàg. 109.

MINUTA DE LA CARTA DELS SÍNDICS ALS MUNICIPIS

Es va fer saber a les autoritats municipals que, a la Cort, els braços havien tractat les qüestions següents: en primer lloc, que seria molt útil i necessari unificar les unitats de pes, mesura i mida per evitar els fraus i facilitar el control; en segon lloc, es creia molt apropiat imposar les unitats barcelonines atès que Barcelona era la ciutat més important del Principat, on se centralitzava tant el comerç nacional com l'internacional i perquè el mateix sistema d'unitats existent a la ciutat semblava el més apropiat pel fet que facilitava la conversió. Finalment, es demanava l'autorització municipal per tirar endavant la iniciativa legislativa.

DISCUSSIÓ I VOTACIÓ DEL TEXT DE LA CONSTITUCIÓ EN EL SI DELS BRAÇOS

El dia 16 de novembre de 1585 es va discutir i votar en el si del braç militar la constitució *Per levar...*, provisionalment amb el número 208, sobre els nous patrons, de compliment obligat per a tot el país. Aquest pas es va fer amb la resta de textos legals ja combinats pels tres estaments. Les fonts són molt escadusseres i tan sols mencionen els dissentiments en el si del braç militar i en el si del braç reial. En el si del braç militar es descriu l'actuació de tres diputats: Joan Antoni Davi i Ramon de Vilanova estaven d'acord amb el text, mentre que Dalmau Rochabertí, si bé acceptava les persones que havien de dur a terme la conversió, era contrari al fet que les unitats patrons fossin les barcelonines.³⁵ El 20 de novembre es votà la proposta en el braç reial. En aquest cas foren sis els dissentiments: els síndics de Perpinyà, de Lleida, de Cotlliure, Tuïr, Salses i Vilafranca del Conflent.³⁶

EL TEXT DEFINITIU

En general, el procediment era el següent: en primer lloc, es confeïen quaderns amb el textos definitius de les constitucions i capítols;³⁷ en segon lloc, si havien estat concordats pels tres braços, es presentaven al monarca, que es comprometia a fer-ho mirar i tirar endavant si es considerava bo per al Principat.³⁸ Per a les constitucions discordes, és a dir, les que no s'havien pogut concertar amb els braços, les persones electes per confeïr el quaderns (combinar les constitucions) podien concordar els capítols discordes seguint el parer de la majoria.³⁹

LLIURAMENT DEL QUADERN AMB LES NOVES CONSTITUCIONS

En el lliurament de les constitucions al monarca van intervenir persones del braç eclesiàstic i del braç militar. Pel que fa al braç eclesiàstic, van ser escollides les mateixes persones que ja havien intervingut en l'elaboració de la constitució: el bisbe d'Elna; l'abat Pla; l'abat de Gerri; el canonge Reig, procurador de l'arquebisbe de Tarragona; l'ardiaca Coma, de Vic, i el canonge Thomàs, capítular de Girona.⁴⁰ Pel braç militar intervingueren: Joan de Cardona, Alexandre d'Alentorn, Plegamans de Marimon, Joan Andreu Blan, Joan Cella i de Taffurer i Jaume Salbà.

35. *PFBM*, pàg. 467.

36. *PFBR*, pàg. 377 i 378.

37. *PFBE*, pàg. 533.

38. *PFBE*, pàg. 546.

39. *PFBE*, pàg. 549.

40. *PFBM*, pàg. 526.

De la comprovació i la combinació de l'escriptura se'n van ocupar especialment Joan Cella i de Taffurer i Miquel Joan Andreu, del braç militar.⁴¹

DECRETACIÓ FINAL DEL MONARCA

El 26 de novembre de 1585, els tres braços presentaren al rei 188 decretacions. L'endemà es feren les primeres decretacions del monarca. La relativa al pes, mesura i mida li correspongué en el quadern provisional el número 168.⁴² I va tenir per resposta «plau a sa majestat»,⁴³ és a dir, no va sofrir cap canvi ni observació, cosa que no era una qüestió banal perquè, en cas de dissentiment del rei, el procés es complicava, atès que hi havia la possibilitat de fer rèplica i contrarèplica.

En resum, l'elaboració d'un projecte de constitució s'iniciava amb la creació d'un grup de treball en què col·laboraven experts i representants dels braços. La proposta elaborada per aquest grup constituïa la base de negociació. En el decurs de la tramitació, la proposta es discutia en els braços fins a obtenir la majoria. Pel que fa al procediment d'aprovació, dels braços passava al rei, que retornava la decretació als braços, els quals finalment la retornaven a mans del rei per a la decretació definitiva. Aquesta constitució, com les altres, va ser promulgada per Felip I i publicada per la Diputació del General en el quadern de 1586.⁴⁴

Conclusions

Vist en el seu conjunt, es tractava d'una norma necessària i entenedora que, en tot cas, recollia l'ampli consens que existia en aquesta matèria, com ho demostren les poques discrepàncies a l'hora de discutir-la en el si dels braços.

En el context exposat, es posa en evidència que existien raons a causa de les quals la matèria susceptible de regulació era prou important perquè es reservés a la competència de les Corts. En conseqüència, la Generalitat i el rei eren les autoritats que nomenarien els òrgans encarregats de l'execució.

Un cop unificat el sistema, les altres instàncies implicades, els oficials municipals, reials o de barons, seguien fiscalitzant l'ús dels pesos, les mides i les mesures.

Amb la gestació de la nova norma, el rei i els braços iniciaven mesures favorables al comerç que podien ser interpretades de manera diferent des de les dues instàncies. Els braços estamentals la concebien pel fet d'imposar ordre i racionalitat, com una facilitat per al comerç, mentre que des de les instàncies reials es percebia com un canvi operat en l'antic sistema i l'inici de la intervenció de la monarquia en el comerç i la producció, és a dir, en la vida econòmica.

Es pot interpretar que, per als braços, la norma ajudava a acabar amb el confusió existent i que consideraven necessari fer una llei que superés la fragmentació, la complexitat i la inseguretat, és a dir, que aportés per la via legal una raonable iniciativa pròpia o de les persones afectades. Per la seva banda, la monar-

41. *PFBM*, pàg. 526.

42. *PFBE*, pàg. 704; *PFBM*, pàg. 683; *PFBR*, pàg. 574.

43. *PFBE*, pàg. 719; *PFBR*, pàg. 591.

44. Vegeu la sèrie *Estampacions de quaderns...* el quadern: *Constitucions fetes...* Barcelona, 1586, f. 28v.

quia utilitzaria les Corts per acabar amb un factor de disgregació en fer una norma uniforme per a tot el territori. No sabem si l'aprovació d'aquesta norma era un punt dels elements integrants d'un programa polític de control econòmic (programa tan sols realitzat de manera parcial però presidit per la idea del que hauria de ser).

L'altra contradicció que es fa present a l'hora de justificar la nova norma nascuda per posar fi a l'heterogeneïtat existent és que la decisió no es pot explicar tan sols per evitar la complexitat, els equívocs i les variacions. Tot això ens pot fer pensar també en un antagonisme entre el particularisme local i la consciència d'una comunitat d'interessos del Principat i els comtats del Rosselló i la Cerdanya en el clima de transformació econòmica del segle XVI, i per tant, en una societat més dinàmica del que s'havia pensat.⁴⁵ El rei i el regne acordaven prendre una mesura favorable al comerç en tot el territori: la unificació de pesos, mides i mesures. Parlem d'una direcció comuna, una intervenció a nivell territorial. Potser per influències del mercat internacional o dels mercaders estrangers, però en tot cas seria un símptoma que s'obria pas a una unitat que superava les polítiques localistes i que obria pas també a la intervenció de poders, el rei i el regne, que estaven per sobre dels barons i els municipis.

En darrer lloc, però no per això menys important, la solució adoptada per la Constitució 89 palesava la rellevància de Barcelona com a cap i mare del Principat i com a motor econòmic principal de Catalunya.

45. E. SERRA I PUIG, *Les Corts Catalanes, una bona font d'informació històrica. Discurs de recepció d'Eva Serra i Puig com a membre numerària de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, llegit el dia 27 de novembre de 2003*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2003. Vegeu l'apartat corresponent a les lleis econòmiques, pàg. 25-32.